

MECSÉRI Júlia

Melljük állt a szerencse

Megváltozott munkaképességű munkavállalók eltérő helyzetlátása vele született fogyatékoság, illetve szerzett betegség esetén

Bevezetés

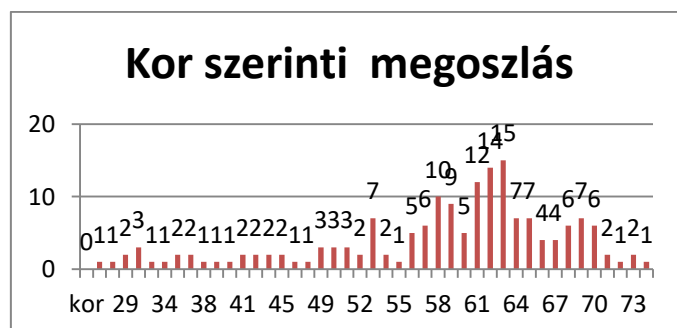
A Szerencsejáték Zrt. felelős munkáltatóként fontosnak tartja, hogy részt vegyen a társadalmi problémák megoldásában. Ezért hozta létre és üzemelteti 2004-től a karitatív célú sorsjegy értékesítési hálózatát, amelyben jelenleg 170 megváltozott munkaképességű munkatárs dolgozik értékesítőként 75 település több mint 125 értékesítő helyén rész munkaidőben. A 170 árus Magyarország területén elszórtan helyezkedik el, leginkább a nagyobb városokban. Az árusok kizárólag sorsjegyet értékesítenek terminál nélkül. Az értékesítő helyszínek elsősorban élelmiszer áruházakban, egészségügyi intézményekben és piacokon találhatóak.

A Szerencsejáték Zrt. a ma már 14 éves karitatív hálózat kialakításával olyan embereknek kívánt munkalehetőséget biztosítani, akik egészségügyi problémáik miatt évek óta nem találtak munkát, és emiatt korábbi sikeres életükben kedvezőtlen változás állt be. A munkavállalók túlnyomó része az egészségkárosodottak közé tartozik, valamilyen tartós betegségben szenved, pl.: cukorbetegség, szív-, és érrendszeri megbetegedés, asztma, stb., mindemellett több mint tíz munkavállaló mozgáskorlátozott, illetve 2014 óta hallássérült személyek fogadására is felkészült a Szerencsejáték Zrt., jelenleg két siket és három nagyothalló személy is dolgozik sorsjegy árusként.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy sok árusnak a Szerencsejáték Zrt. által létrehozott sorsjegy értékesítő munkahely nagy lépést jelentett élete rendezésében, életmódja helyreállításában, sikeres társadalmi integrációjában.

A hálózat demográfiai jellemzői

A 170 munkavállalóból álló hálózat átlag életkora 57,7 év, ami magasnak mondható. A legfiatalabb árus 26 éves és a legidősebb 76 éves. A köztük lévő 50 évnyi különbség megoszlása¹:

A nemek arányát tekintve a nők felülreprezentáltak a férfiakhoz képest²:

¹ saját táblázat

nem	fő	%
férfi	41	24%
nő	129	76%

A megváltozott munkaképességű személyekre általában jellemző alacsony iskolai végzettség³ a hálózatra is igaz. A munkakör betöltéséhez befejezett 8 általános iskolai osztály a belépési korlát⁴.

iskolai végzettség	fő	%
általános iskola	41	24%
szakközépiskola	62	36%
érettségi	65	38%
felsőfokú végzettség	2	1%

Az árusok jövedelme a munkabéren kívül, ami a minimálbér időarányos részéből, jutalékból és cafeteria juttatásból tevődik össze, általában egyéb forrásból is származik (öregségi vagy rokkantsági nyugdíj, egyéb ellátás), mindemellett alacsony jövedelműnek számítanak.

Probléma felvetés

A létező szakirodalom inkább a munkáltatók és a szakemberek szemszögéből mutatja a be a megváltozott munkaképességű személyek helyzetét, keveset lehet olvasni az érintett csoport oldaláról. Releváns foglalkoztatási programok kialakítása érdekében elengedhetetlen az ő nézőpontjuk, indítékaik, cselekvésük mozgatóinak alaposabb megismerése, öntudatra ébredésük támogatása. A velük készített interjúk ehhez kívánnak hozzájárulni, egyrészt a feljűk fordulással erősíteni bennük, hogy fontos és megkerülhetetlen az ő véleményük a téma megismerésében, a helyzetük megismerésében, másrészt a kapott eredmények beépítése a meglévő ismeretek közé.

Kutatási kérdés, hipotézis

Ahogy a fenti adatokból látszik, erősen heterogén csoportról van szó. Lehet belőlük valamilyen különbség mentén nagyobb alcsoportokat képezni, amely csoportok markánsan különböznek egymástól? Mi jellemzi a különböző csoportokat?

Feltételezésünk szerint meghatározó lehet a fogyatékoság, illetve betegség szerzett vagy ab ovo jellege. Más helyzetben van az, aki születésétől fogva rendelkezik fogyatékosággal, és adottként éli meg a körülményeit, mint az, akinek egy betegség vagy egy baleset folytán kedvezőtlen változásokat élt meg.

Módszer

Az adatfelvétel félig strukturált interjú, amelynek első fele egy életút interjú felvétele. Az interjú ebben a formában nem pusztán kérdések megválaszolása, hanem a másik személyhez való odafordulás személyesebb eszköze. Az egyéni élettörténet elmondásának lehetősége az alany számára a lehető legnagyobb szabadságot adja, hogy kedve szerint strukturálja, öntse szavakba

² saját táblázat

³ KSH, 2012 (Várad Rita (szerk.): Megváltozott munkaképességűek a munkaerőpiacon, 2011, Központi Statisztikai Hivatal)

⁴ saját táblázat

életét. Rá van bízva, hogy a számára lényeges dolgokat kiemelve, a lényegteleneket elhagyja, hogy élete eseményeit tetszése szerint értelmezze⁵.

Az élettörténet megismerését követően az interjú második felét Warr vitamin modelljéből⁶ kiindulva több munkavégzésre, munkakörülményeire irányuló nyitott kérdés alkotja. Ezek a kérdések azt a célt szolgálják, hogy általuk komplexen megmutatkozzon, a mentális egészségükhöz mennyire járul hozzá a Szerencsejátéknál végzett sorsjegyárusi munka. Warr szerint a mentális egészséget befolyásoló tényezők: tevékenység feletti kontroll, képességek kiaknázásának lehetősége, célok kitűzése, változatosság, átláthatóság, jövedelmezőség, fizikai biztonság, interperszonális kapcsolatok, társadalmi megbecsültség.

Az elemzés során az interjúk alapján elkészül az alanyok biográfiája, amit tartalomelemzés követ.

A mintában hat személy szerepel. Kiválasztásukkor szempont volt, hogy az interjú speciális jellegre való tekintettel jó munkakapcsolati viszony legyen az interjú készítője és az alanyok között, az interjúhoz szükséges bizalom alapjai meglegyenek, és a bensőséges légkör könnyen megteremtődjön. A főbb jellemzőiket összefoglaló táblából látszik, hogy életkoruk szerint a negyvenes éveiket élők és hatvanas éveikben lévők, a Szerencsejátékhoz való kötődésük pedig vagy a kezdetekre nyúlik vissza, vagy pár éve szerződtek. Mindkét adat jellemző a hálózat egészére. Egyrészt a hálózatban megfigyelhető előregedési tendenciát a Szerencsejáték Zrt. igyekszik a nyugdíjba vonulásból adódó helyeken fiatalítással megfordítani, másrészt nagyon sokan vannak a „rég motorosok”, akik az indulás óta dolgoznak.

<i>név</i>	<i>fogyatékos- sággal született / szerzett betegség</i>	<i>kor</i>	<i>iskolai végzettség</i>	<i>Szerencsejáték Zrt-nél hány éve dolgozik</i>	<i>betegség / fogyatékoság</i>
Balázs	Született	37	érettségi	3	CP, koraszülött gyengénlátás
Betti	Született	45	érettségi	1	nyílt gerinccel született, vese problémák, láb amputálások
Gábor	Született	45	ált. isk.	13	mozgáskorlátozottan született
Erika	Betegség	43	ált. isk.	1	szédülés, cukorbetegség, gerincsérv
Mihály	Baleset	63	érettségi	13	balesetben agykárosodás
Anikó	Betegség	63	érettségi	13	porckorong sérv, idegek gyengesége

⁵ Vajda-Kovács, 2002

⁶ Warr, 1987

Elemzés

I. A személyek élettörténetének rövid bemutatása

1. Balázs

Koraszülött, ez a végtagjai fejlődésének elégtelenségén és gyengénlátásban mutatkozik meg. Sopronban nincs megfelelő intézmény számára, Budapesten jár bentlakásos óvodába majd iskolába, a szülők csak hétvégeként látják. Közben el is válnak, és új családot alapítanak mindketten. Kisebítő iskola helyett magának intézi a normál általános iskolát, szülei nincsenek tisztában az értelmi képességeivel. Leérettségizik, szoftver üzemeltetői képesítést szerez, Sopronba visszaköltözik, mert ott van lakhatási lehetősége. Elhelyezkedik egy rehabilitációs foglalkoztatóban, és onnan jön át az Szerencsejáték Zrt-hez 2013-ban. Sikeres árus, de több alkalommal készpénz hiánya volt, ami miatt tovább foglalkoztatása ellehetetlenedett. A szülei gyámság alá akarják helyeztetni, hogy pénzügyeit kontrollálhassák.

2. Betti

Nyílt hátgerinccel születik, egy korai műtét során a veséje is sérül. Gyerekkora orvos látogatással telik. Szülei óvják, ők javasolják, hogy közgazdasági szakközépiskolát végezzen, hogy mindenképpen irodai munkát vállalhasson majd. Ő viszont kereskedő vagy ápoló szeretett volna lenni. Az érettségit követően pár hónap képesítés nélküli tanítóskodás után Pestre jön, onnantól kereskedelemben dolgozik. Születik egy fia. 27 évesen amputálni kell az egyik, majd a másik lábát, leszázalékolják. Vállalkozónál szerencsejáték eladó, majd 2015-től az Szerencsejáték Zrt-nél sorsjegy árus.

3. Gábor

Szülés közben derül ki, hogy nem egészséges csecsemőként születik, végtagjai nem fejlődtek rendesen. Anyja egyedül neveli, édesapját nem ismeri. Hatéves koráig folyamatosan műtétet esik át. Az akkori orvosi segédeszköz ellátás miatt nem tanul meg járni, ugyanakkor kezét jól használja annak ellenére, hogy visszahajló csuklója van. Az általános iskolát magántanulóként végzi Harkán, a 8. osztályt már Sopronban. Szeretne tovább tanulni könnyűműszerészként Budapesten, de anyagi korlátok miatt nem tud. Sopronba visszaköltözik és 2003-tól, a hálózat megalakulásától az Szerencsejáték Zrt-nél dolgozik. Házas, önállóan élnek feleségével, szeretnének gyereket.

4. Erika

Elvált szülők gyermeke, anyja nem sok gondot fordít a nevelésére, bátyja a kedvenc. Általános iskola után tovább akar tanulni, de anyja kiírja, el kell mennie dolgozni. Korán szül, még nincs 18 éves, a gyerek apjával nem élnek együtt. A gyerek miatt sok mindenről le kell mondania. Dolgozik két összeszerelő cégnél, megy előre a ranglétrán, ami a munkatársaknak nem tetszik. Második terhességével elvetél. 12 év után megszűnik a cég, elveszti a munkáját, ekkor kezdődnek a betegségei, amivel aztán leszázalékolják. Közben megismerkedik mostani párjával, aki több mint 10 évvel fiatalabb nála. Az ő révén kerül az Szerencsejáték Zrt-hez.

5. Mihály

Gyerekkora óta tud angolul, érdeklik az indiánok és a zene. Ez a két dolog jelentősen alakítja az életét. A finommechanikai középiskolát unja, focizik mellette, egy baleset miatt nem lesz belőle sportkarrier. Az iskola elvégzése után talajmechanikusként helyezkedik el, szereti a szakmáját. Indián vonzalmából kifolyólag megismerkedik Cseh Tamással, aki a Bakonyban szervez hadi indián táborokat, és a Baktay Ervin-féle dunai indiánokkal is. Egy idő után saját indián csapata van, az

oglalák, 1995-ig rendszeresen táboroznak. Megházasodik, születik két gyereke ('77, '80). Közben teljesíti a katonai szolgálatot, és felépíti a házát. Lesz egy szeretője, de az nem akarja tönkretenni Mihály házasságát, eltűnik Mihály életéből. Ennek ellenére Mihály elvállik, újra házasodik, születik egy lánya.

A rendszerváltáskor a magasépítő vállalathoz kerül, változnak a munkakörülmények, inkább otthagyja és elkezd taxizni meg zenélni (100Folk Celsius). A második feleségétől is elvállik és az egykori szeretőjével összeköltözik. A zenéből kifolyólag személyesen ismeri Pete Seegert, aki a '90-es évek végén meghívja Amerikába. Az útra a barátai összeadják a pénzt, de az utcán két börtönviselt személy megtámadja, súlyosan megveri és elveszi tőle. A balesetből ennyire emlékszik. Újra tanul járni, beszélni, írni. Megtér és vallásos lesz. A felépülés után egy foglalkoztatóban helyezkedik el és kijár mellette Bécsbe zenélni, ez után találja 2003-ban az Szerencsejáték Zrt-t. Jelenleg az édesanyjával él.

6. Anikó

Egyedüli gyerek, szegény családba születik. Az apja 3 éves korában meghal, az anyja, aki mindkét kezére gyerekparalízises nagy nehézségek között neveli. Leérettségizik, 19 éves kora óta kereskedelemben dolgozik. Árubeszerczőként kezdi és osztályvezető helyettesként éri a leépítés. 1997-ben megszűnik a cége, elveszti a munkáját. Ekkor kezdődik a betegsége is, porckorong sérv. 43 évesen sikertelen a munkakeresésben, Erre az idegei is rámennek. 2004-ben vásárlóból lesz sorsjegy árus. Házassága diákszerелеmből alakult. Egy lányuk van, aki 2015 óta külföldön él a férjével és a 10 éves autista unokával.

II. Csoportok jellemzői

A fogyatékossgal, illetve betegséggel születettek csoportja (Balázs, Betti, Gábor) sem teljesen homogén. Egyezés, hogy mindhármuk mozgáskorlátozott születésétől kezdve, ugyanakkor Bőbének egyéb betegsége is van, ami miatt rendszeresen kezeléseken kell részt vennie. A két férfi állapota állandónak mondható. Betti a miatt is kilóg a sorból, hogy felnőtt fejjel esett át amputációkon, fokozatosan vesztette el mindkét lábát, amit nehéz volt feldolgoznia.

Az életük során maradandó egészségkárosodást szerzett vagy baleset miatt egészségkárosodottak csoportjába sorolom Erikát, Mihályt és Anikót. Mindkét hölgy „abba betegedett bele”, hogy elveszítette a munkáját, mindkettejüknek a tartása sérült – nem állítom, hogy ezt a megállapítást általánosítani lehet ilyen kis minta alapján. Mihály életét egy váratlan és kivédhetetlen esemény változtatta meg, két személy megtámadta és megverte, aminek következtében a koponyája és az agya sérült meg.

Az általam korábban kiemelt két jellemző (az életkor és a Szerencsejáték Zrt-vel való munkaviszony hossza) azonban nem feleltethető meg az általam képzett két csoporttal. A fogyatékossgal születettek és az életük során egészségkárosodottak csoportjain belül is megtalálható mind a fiatalabb, mind az idősebb korosztály, és a munkaviszony időtartama szempontjából sem homogének a képzett csoportok. Ez lehet, hogy nehezíti majd az összehasonlításukat.

III. Tartalomelemzés

A fogyatékossgal, illetve betegséggel születettek csoportja tagjainak nem volt nehézségük a munkakereséssel. Kettőjüknek ez élete második munkahelye, mindketten rehabilitációs foglalkoztatóban kezdtek, ami nem volt számukra megfelelő, egyiküket sem elégítette ki az ott végezhető mechanikus munka. Az elvárt teljesítményt sem tudták hozni sérült kezük miatt, így a

fizetésük is nagyon alacsony volt. Mindketten éltek a lehetőséggel, amit a Szerencsejáték Zrt kínált. Betti mindaddig, amíg állapota jelentősen nem romlott, teljes munkaidőben dolgozott, nem tekintette magát megváltozott munkaképességű munkavállalónak. A vállalkozói szerencsejáték értékesítői szektort azért váltotta fel a karitatív hálózatbeli munkára, mert nem bírja vállalni a nyolcórás munkaidőt a sok orvoshoz járás és kezelés miatt.

Azok, akiknek életük során egy betegségből, balesetből kifolyólag változott meg a munkaképességük, úgy tűnik, nehezebben találtak munkát. A két hölgy sikeres volt a munkájában, amit elveszített, e helyett kellett másikat találniuk. Egyiküket a betegsége akadályozta az elhelyezkedésben, nem tudott álló munkát vállalni, másikuknál a korából adódó ismeretek hiányossága volt az akadály. Mihálynak nem okozott gondot a baleset utáni rehabilitációt követően az elhelyezkedés.

A munkáltatók megváltozott munkaképességű munkavállalókhöz való hozzáállásáról csoporttól függetlenül vegyes tapasztalataik vannak. Balázs és Gábor jóformán csak az Szerencsejáték Zrt-s pozitív tapasztalatairól tud beszámolni, hiszen ez életük második munkahelye. Gábor így nyilatkozik: „Nekem nagyon nagy dolog volt, hogy találtam egy olyan munkahelyet, mint a Service Kft. (a Szerencsejáték Zrt. leányvállalata) azzal, hogy megbecsülték azt, hogy akarok dolgozni.” Balázs kiemeli: „Én úgy érzem, hogy a munkahelyemtől minden segítséget megkapok, ha vannak felmerülő problémák, akkor azt jelezhetem a munkáltatóm felé. Fontosnak tartom, hogy a kereteken belül és a legjobb tudásuk szerint segítenek.”

Betti számosabb tapasztalattal rendelkezik: „A vállalkozók nem is az, hogy a megváltozott munkaképességűekkel kapcsolatban, hanem úgy vettem észre a három vállalkozóból legalábbis kettőnél, hogy maximálisan amit csak tud, azt szeretné kiharcolni. Semmi könnyebbséget vagy semmi könnyítést azt nem, ha már vállaltad a munkát címszóval, akkor végezd el. De a másik vállalkozó az meg az ellenkezője volt: hozott be egy olajradiátort, hogy – Erre üljél rá! A Szerencsejátékkal meg vagyok elégedve, én nekem jó tapasztalataim vannak, ahhoz viszonyítva ahonnan jöttem. Tehát énnekem ez nagyon jó így. Nagyon pozitív szerintem, hogy így álltok hozzánk, hogy tudomásul van véve az, hogy ha valakinek problémája van, akkor azt megoldjuk és nem az van, hogy leharapom a fejedet.”

Erikának több negatív hozzáállás jutott megváltozott munkaképességű pályázóként: „*Nem fogadják el (a betegséget)⁷, egyáltalán nem. Ahol voltam a sorjázonál, ott is a munkaügyes mondta, hogy próbáljak meg másikat. Beszéltem egy másik munkavezetővel is, akinek mondtam, hogy nekem orvoshoz kell járni, meg sűrűbben elmegyek. Ő mondta, hogy ilyen nincs, ha csak négy órában dolgozom, oldjam meg, nincs szabadság, nincs elmenetel. Meg mondtam, hogy ennem kell közben és többet megyek mosdóba, és mondta, hogy az nem létezik.*”

Anikónak nem a betegsége okozta a munkakeresés nehézségét. A munkáltatók motivációjára így emlékszik vissza, milyen volt 20 éve: „*Akkor még nem kapcsolódtak olyan előnyök ehhez a foglalkoztatáshoz, mint mondjuk, amik most vannak, ösztönzők.*”

Megkülönböztetés a fogyatékossgal születettek csoportját minden esetben érte, pozitív, negatív egyaránt. Ez magyarázható azzal, hogy a csoport mindhárom tagja mozgásában korlátozott, ami azonnal felismerhető, szembetűnő jellemző. Kiemelném Gábor válaszát, mert az a megkülönböztetés, amit elmond, nem az állapotára vonatkozik, hanem a hozzáállására: „*Pozitív*

⁷ beszúrás – szerző

(megkülönböztetés)⁸ igen, amikor velem példálózna. Tehát, hogy én mint mozgássérült, akár maradhatnék otthon is és eltölthetném az időt."

Ugyanakkor az egészségkárosodottak csoporttagjai arról számolnak be, hogy rajtuk nem látszik, mi bajuk van, így az emberekből nem váltanak ki reakciót.

Álmai munkahelyével kapcsolatban mindegyiküknél megjelenik a kereskedelem mint terület. Az egészségkárosodottak csoportján belül többeknél érezni a mostani munkához (mint lehetőséghez) való ragaszkodást, míg a születésük óta fogyatékosággal élők csoportjából a két férfi elég tudatosan meg tudja fogalmazni igényeit, illetve vágyait:

"Mindenképpen olyan munkahely, ahol megbecsülnek, kommunikálni tudok, ki tudok teljesedni és azt érzem, hogy nem egy gyárban dolgozom és összerakom-szétszedem a dolgokat, hanem ahol szellemileg teszek is azért, hogy az én munkám eredményes és megbecsült legyen." (Balázs)

„Énnekem mindig álomom volt egy saját üzlet. Egy elektronikai boltra, telefonboltra gondoltam, esetleg egy dohányboltban el tudnám képzelni magamat. Mindenképp árusításhoz kapcsolódik, kereskedelemmel kapcsolatos dolgot csinálnék nagyon szívesen." (Gábor)

Az egészségkárosodottak csoportjában megfogalmazódó „az a jó, ami most van és nem kell ennél több” hozzáállás tükröződik Betti gondolataiban is: *„Ez így jelenleg nekem nagyon jó, mert ülök, emberekkel foglalkozom. Nekem ez így per pillanat mondhatom, hogy maga az álommunka a jelenlegi állapotommal."* Erika is ezt erősíti meg: *„És mi lenne az álmaid munkahelye? - Ez. - Mit szeretsz ebben? - Mindent."*

Anikónál kicsit árnyaltabb a jelenlegi munkájához való viszony. Neki hiányzik a korábbi sikeres pályája, mindemellett tudatos abban, hogy hogyan tudja magát mostani helyzetével és lehetőségeivel összhangba hozni, mi kell ahhoz, hogy ezt is sikerként élhesse meg: *„Álmaim munkahelyén már nem igazán fogok dolgozni. De most nekem az álmaid munkahelye az, amiben dolgozom, és abból kihozni a legtöbbet, és abból kihozni azt az adrenalint, amit elértem a korábbi munkahelyeimen."*

Mindannyiuk jövőképében fontos szerepet játszik a munka, és az, hogy ezt a tevékenységet az Szerencsejáték Zrt-nél végzik. Ezen kívül két esetben van említés utódokról, Gábornál gyermek-, Erikánál unokavárásról. Mihálynak a szolgálat a kulcs a jövővel kapcsolatban, *„ha az Úr is úgy akarja, és megtart, akkor még dolgom van. Egyfelől őt szolgálni, másfelől az embereket."* Baláznál önmagán túlmutató jelentése van a munkának, számára ez az önálló élet kulcsa: *„... nekem van egy nagy hajtóerőm, hogy ugye motiváció az élni akaráshoz számomra az önálló élet."*

Gábor az egyetlen, aki félelmét is említi: *„Amitől én félek, az a szociális biztonság megszűnése. A cég maradjon meg, amíg lehet, foglalkoztasson bennünket."* Nála megjelenik a kiszolgáltatottság, a munka és az egzisztencia elvesztése.

Mind a hatan úgy vélik, van lehetőségük dönteni a feladatok elvégzésének módjáról – a keretszabályok betartása mellett -, ezt pozitívnak tartják. A munkavégzés során megélik az önállóságot, ami a munka járulékos hozadéka.

⁸ beszúrási - szerző

A sorsjegy értékesítés során jól használható készségek közül kiemelik az aktív hallgatás képességét, a barátságosságot, kedvességet a tevékenység szeretetét és a személyhez alkalmazkodó kommunikációt. Ezeket tartják a legfontosabbnak ahhoz, hogy sikeres eladók legyenek.

Önértékelésük alapján rendelkeznek is ezekkel a képességekkel. Elég tudatosak abban, hogy mi teszi őket sikeres eladóvá. Tudják, hogy fontos a talpraesettséjük, a pszichológiai érzékük és az arra való motiváltságuk, hogy a vevő jól érezze magát náluk. Az, hogy a vevők igényeit jól mérjék fel, kihívást jelent és a sikerélményekhez is jelentősen hozzájárul. Ettől élvezik igazán a munkájukat. Talán Gábor foglalja össze a legtalálóbban: „Igazából nem is a sorsjegyet, hanem magunkat kell eladni. Ha már magunkat eladtuk, akkor már a sorsjegyet nem nehéz. Magunkat kell elfogadtatni az emberekkel, és szerencsére sosem kaptam negatív visszajelzést. Próbálok barátkozni az emberekkel, és 80%-ban veszik a lapot.” A barátságosság emberi kapcsolatokat eredményez, ami szintén a munka „mellékterméke”. Ez mindannyiuknak hiányozna, ha megszűnne ez a munka. Az emberekkel való napi kapcsolat és a tőlük jövő pozitív impulzusok mindegyiküknél kiemelt helyet kap. Emellett maga a tevékenység végzése is szempont, ahogy Betti fogalmaz: *„hiányozna, hogy valamit csináljak. Legyen értelme fölkelni, hogy tudjam, hogy nekem most dolgom van. Tehát, hogy fontosnak érzem magam.”* A fontosság érzése Anikót és Gábort is motiválja. A jövedelem kiesést nem említik csak egy esetben. Ebből is látszik, hogy számos más funkciót is betölt az életükben a munka. Amellett, hogy hozzájárul az egzisztenciájukhoz, társas kapcsolatok színterét biztosítja, sikerélményhez juttatja őket, általuk a társadalom hasznos tagjának érzik magukat.

Többféle célt is megjelölnek, amelyek jó része bizonyos bevétel elérésével kapcsolatos, de vannak nem pusztán forgalomhoz köthető, materiális célkitűzések is. Az is vágyott, hogy visszatérjenek hozzájuk a vevők, de ugyanígy cél lehet egy nyaralás is. Ahogy Gábor mondja: *„mindig vannak olyan célok, amik az embert hajtják.”*

Változatosnak ítélik meg a munkájukat. A sorsjegy kínálat sem állandó, van mindig új sorsjegy, és az emberek is mások, akik megállnak az asztalnál nap mint nap. Minden vevőnek más az igénye, másképp kell velük bánni, másra kíváncsiak. Az árusok élvezik, hogy embereket ismerhetnek meg, szeretnek velük beszélgetni, kapcsolatot tartani.

A munkavégzéshez szükséges információkhoz jutást kielégítőnek tartják. Ennek több csatornáját nevesítik. Első helyen említik a körleveleket, de megjelennek az elszámoltatást végző lottózói eladók és a Karitatív Osztály munkatársai is, mint akiktől meg lehet kérdezni, ha valamit nem tudnak. Mihály szavaival élve: *„A Szerencsejáték Zrt-ben még nem fordult olyan elő, hogy ha valamit nem értettem és valakihez odamentem, akkor az lerázott volna.”*

Ugyanakkor a társaság egészét érintő hírekről nem nyilatkoznak egyáltalán. Ez magyarázható azzal, hogy nem érdekli őket, de úgy is olvashatjuk a hiányt, hogy nem is gondolják, hogy őket érdekelhetné, rájuk tartozna.

A jövedelmükkel valamennyien elégedettek. Hárman közülük napi négy órában dolgoznak, a többiek magasabb óraszámban. Könnyű munkának tartják, ez adódhat abból, hogy nem megerőltető, mert szeretik, amit csinálnak. *„Ezért a munkáért teljesen korrekt ez a jövedelem. Hiszen igazából nem csinállok semmit, csak ülök.”*(Gábor)

A munkakörnyezetet (asztal, szék) baleset szempontjából biztonságosnak és kényelmesnek tartják, ugyanakkor az értékezelés miatt felmerülnek kockázatok.

A munkahelyi személyes kapcsolatok mindannyiuknál léteznek, ismerik a városban dolgozó többi sorsjegy árust, többnyire szoktak értekezni velük az értékesítésből adódó tapasztalataikról. A lottózói eladókkal is jó a viszonyuk, illetve az értékesítő asztalnak helyet adó nagyobb üzlet környezetében lévő boltok dolgozóival is jó a kapcsolatuk. De a legtöbb interakciójuk a törzsvásárlóikkal van, van olyan, akivel naponta beszélgetnek. *„És akkor van olyan, aki azóta is (hogy értékesítő helyet váltottam)⁹ minden héten egyszer itt meglátogat, mert azt mondja, hogy ő nálam vesz nyerő sorsjegyet, nem másnál. Igaz, hogy ez messzebb van, mint a lottózó, de egy héten egyszer ide jön és nálam vásárol azóta is. Ez nagyon jó érzés.”* (Betti)

Emellett a közös rendezvényeken is szívesen barátkoznak, Anikó interneten vidéki kollégájával is tartja a kapcsolatot.

Arról is beszámolnak, hogy a vásárlók általában nem tudják, hogy egy megváltozott munkaképességűekből álló hálózat dolgozójától vásárolnak, de amikor ez felmerül, pozitív a fogadtatása. *“Sokan leszólják, mert nem tudják nagyon sokan, hogy ez leszálalkolt munkahely. Amikor elmondom, akkor változik a hozzáállásuk.”* (Erika)

„Nagyon sokan nem tudják, hogy ez milyen foglalkoztatás, mert rajtunk a kolléganőmmel nem látszik, hogy mi bajunk van. Az, hogy nekünk bármi problémánk van, azt kifele nem mutatjuk, illetve úgy nem igazán lehet észrevenni. ... Mondják, hogy nem öntök olyan vödörbe, ami már tele van, gondolnak itt a Szerencsejáték Zrt-re. Hát, mondom, nem, tévedés, nem abba a vödörbe önti. Magának, mert nyerhet vele, meg az én munkahelyemet támogatja, hogy itt tudjak dolgozni.” (Anikó)

Gábor a vásárlók hozzáállása mellett azt is elmondja, hogy számára milyen haszonnal jár a foglalkoztatása: *“Az emberek úgy látják, hogy az nagyon jó, hogy én dolgozok, az hasznos. ... Azt nem tudom, hogy a cégnek ez mekkora segítség, de reklámképp mindenképp. Reklám, és a cégnek is ez egy jó pont, hogy csökkent képességűeket foglalkoztat, ilyen szempontból hasznos dolog, hogy látják az emberek, hogy foglalkoztatnak, mellénk állnak. Sok volt olyan, hogy velem példálóztak. Hogy „Nézd meg a Sanyit, ő legalább dolgozik, pedig ő megtehetné, hogy nem.” Ez mindig serkentett engem arra, hogy talpon maradjak.”*

A Warr-féle vitamin modell alapján a vizsgált személyek számára ez a munka jelentősen hozzájárul a mentális egészségükhöz. Mind a kilenc befolyásoló tényezővel kapcsolatban pozitívan nyilatkoztak a megkérdezettek. Úgy érzik módjukban áll a tevékenységük feletti kontroll gyakorlása, képességeik kiaknázásának lehetősége. Munkájukban találnak célkitűzést és változatosságot. Átláthatónak és jövedelmezőnek tartják, a fizikai biztonsággal elégedettek, és interperszonális kapcsolatokat és társadalmi megbecsültséget is hoz számukra ez a munka.

Következtetések

Mintha Betti kilógna a csoportjából, sok válasza az egészségkárosodottakéhoz hasonlít. A munkáltatók hozzáállásáról, a megkülönböztetéssel kapcsolatos tapasztalatairól és főleg álmai munkahelyéről úgy nyilatkozik, mint az egészségkárosodottak csoportjának tagjai. Ahogy az egészségkárosodottak csoportjának más tagjai, ragaszkodik ehhez a munkahelyhez, elképzelni sem tudna jobbat, nagyon meg van vele elégedve. Ebben benne vannak azok a tapasztalt tényezők, amelyeket más munkáltatóknál megélt, hogy nem toleránsak a beteg munkavállalókkal, nem tűrik a sok és váratlan hiányzást, akár a napi négy órában való foglalkoztatást sem preferálják.

⁹ beszúrás – szerző

Ő sokáig úgy élt, ahogy a fogyatékossgal születettek csoport másik két tagja. Ismerte a saját fizikai korlátait, azokon belül remekül boldogult. Azonban az amputáció felforgatta az életét, hasonlóan, mint egy baleset, ami törést okoz az életben. *"Most már tudok (erről beszélni)¹⁰ ... Szerintem az (változott)¹¹, hogy elfogadtam magam, meg úgy látom, hogy a környezetem is elfogadott. És ez sokat jelent, ez belülről biztatást ad. Mert, hogyha én elfogadom magam, az a legjobb, mert akkor azt láttatom. És akkor, ha már tudok róla beszélni, azért az első időben, pár évig nem tudtam volna."* Az amputációk óta többet kell foglalkozni az állapotával, mert egyre romlik. Nem tud mindent megtenni, amit korábban gond nélkül végzett. Nehéz lehetett elfogadnia az új helyzetet, csakúgy az egészségkárosodott csoport tagjainak.

Az ő helyzete speciálisnak mondható a csoportképzés szempontjából, mert egyszerre született fogyatékossgal élő személy és életében tartós betegséget kapott ember. Megfontolandó az ő elhelyezése, illetve nagyobb minta esetén akár három csoport létrehozása is.

Mihály is kilóg a sorból, mert annak ellenére, hogy vele készült a leghosszabb interjú, vannak témák, amelyek felett átsiklott, nem mindenről ismerjük a véleményét. A 16 oldalas főnarratíva 11. oldalán említi a balesetet, de a hozzá fűződő viszonya, az átélt érzései helyett a rehabilitációról és a megtérés történetéről hallunk. Ugyanilyen keveset tudunk álmairól munkahelyéről, mert a küldetés a fontos, nem az, hogy hol valósul meg.

Az elemzés során rendre nehézséget jelentett az, hogy nagyon kis elemszámú a minta, magabiztos következtetések levonására semmiképpen nem alkalmas. Hiszen a háromfős csoportból, ha egy témában csak az egyik személy válasza eltér a másik kettőtől, akkor az már a csoporton belül arányaiban nagy különbségnek tűnik, rendkívül erős torzító hatás érvényesül. Akár megkérdőjelezi a csoport létezését. Mégis úgy vélem, hogy a hipotézis, mely szerint kitapintható különbség van a születésüktől kezdődően fogyatékossgal élő személyek és az életük során maradandó betegséget szerzett személyek között, alátámasztható a bemutatott eredményekkel.

A születésüktől fogva fogyatékossgal élő személyek jobban elfogadják helyzetüket, erőteljesebben tisztában vannak saját képességeikkel és teljesítőképességükkel, ezáltal konkrétabb elképzelésük van a vágyaikról. Nincs kivel összehasonlítani, teljesnek látják önmagukat.

Az egészségkárosodottak csoportjára jellemző (Mihály kihagyásával és Betti beemelésével), hogy kiindulva a munkáltatókkal szerzett negatív tapasztalataikból, illetve a munkakeresés nehézségeiből, nagyon ragaszkodnak jelenlegi munkahelyükhöz és más lehetőséget el sem képzelnek, ezt tekintik a lehető legjobbnak. Ebben benne lehet az, hogy összehasonlítják magukat korábbi egészséges állapotukkal és leértékelik a mostani helyzetben önmagukat, a jelenlegi egészségi állapotuk mellett nem mernek más, több kihívást tartogató munkára gondolni sem.

Ez egész más motivációt eredményez. A születésüktől fogva fogyatékossgal élő személyeknél belső hajtóerőt fedezünk fel: *„Egészen addig fogom vállalni a felelősséget a tetteimért és a pénzügyi helyzetemért, amíg van motivációm, azaz a lakásom. ... amíg önállóan élhetek, saját lakásban lakhatok, kijárok dolgozni, befizetek mindent, de amint otthonba kerülök, nem fogok kijárni dolgozni, mert nem lesz saját életem, nem lesz motivációm. Nem lesz miért.”* (Balázs)

¹⁰ beszúrás – szerző

¹¹ beszúrás – szerző

„Megmondom őszintén, hogy picit büszke vagyok arra, hogy sérülten ennyit elértem. Persze ez köszönhető azoknak is, akik mellett vannak, főként a feleségemnek, meg az édesanyámnak. De azért úgy érzem, hogy hozzátettem én is egy picit. Szóval, azért a háttér kell az embernek, ahhoz, hogy meg tudjon felelni. És jó érzés, hogy a társadalomnak lehetek egy olyan tagja, aki nem csak pénzt von el a társadalomtól, hanem egy nagyon-nagyon picit hozzájárul. És, hát az emberre másképp néznek, ha dolgozik.” (Gábor)

Az egészségkárosodott személyek esetében inkább külső okokat találunk, ami a tovább menetelüket támogatta: „Amikor amputálni kellett a lábam, akkor volt hároméves a gyerekem. Ő éltetett, őmiatta álltam lábra. Bent ültem a kocsiban, ugye láb nélkül, a hátsó ülésen, és akkor a gyerekem kiszaladt elé, „Jaj, megjött anya!”, és akkor beült az ölembe, megnézte a lábamat, a csonkomat, és azt mondta: „Anyá, és ez mikor fog kinőni?”. És akkor mondtam, hogy: „Na, vége mindennek!, akkor mondtam, hogy nekem lábra kell állni a gyerekem miatt.” (Betti)

„Kelltem szednem antidepresszánsokat. És egyszer csak elgondolkoztam rajta, hogy ezeket miért kell szednem? Ez lenyugtat, de nem tudtam annyira a fiammal foglalkozni, mert fáradtabb voltam. És erőt vettem magamon, hogy ott az élő, egészséges fiam, és megbeszéltem vele (a pszichológussal)¹². És azt mondta, hogy teljesen rendben van, hogy megpróbálok a saját lábamra állni. Igen, a fiam adott erőt ahhoz, hogy jobban legyek, az hogy rá koncentráltam.” (Erika)

További munkát igényel az élettörténetek, mint konstruált szövegek elemzése. Rengeteget árnyalja a képet, ha az alanyok által felépített narratívák szerkezetét és az általuk használt szövegtípusokat (pl.: elbeszélés, tudósítás, argumentálás) is vizsgáljuk.

Emellett számosabb interjú bevonása az elemzésbe szintén a hipotézis alátámasztását - vagy az eredmények függvényében az elvetését - szolgálja. További interjúk készítése arra is alkalmat ad, hogy az elemzés során felmerült újabb szempontok (pl.: családi háttér, kötődési minta, megküzdési stratégia) is beemelhetők legyenek a vizsgálatba.

Felhasznált irodalom

Warr, Peter: Environmental „vitamins”, personal judgments, work values, and happiness. In: S. Cartwright, C. L. Cooper (szerk): The Official Handbook of Organizational Wellbeing. Oxford, University Press, 2009. p: 57-85.

Vajda Júlia – Kovács Éva: Mutatkozás, Múlt és Jövő, 2002.

¹² beszúrárs – szerző